

Uj Szó, 2012. Április 3. 29. oldal

Tóth Tibor: Régen berzenkedem az ellen, hogy a döntéseivel politizáló arrogáns hatalom miért hiszi, csakis ő tudja a helyénvalót, a legbölcsebbet

Nem csak a cél, a kétely is lehet fontos

Publius Petroniust Krisztus után 39-ben jelölte ki Szírta kormányzójává a római császár Gaius Julius Caesar, akit az utókor csak Caligulaként ismer. A helytartó még abban az évben meg is érkezett a birodalom szamárára kijelölt részére.

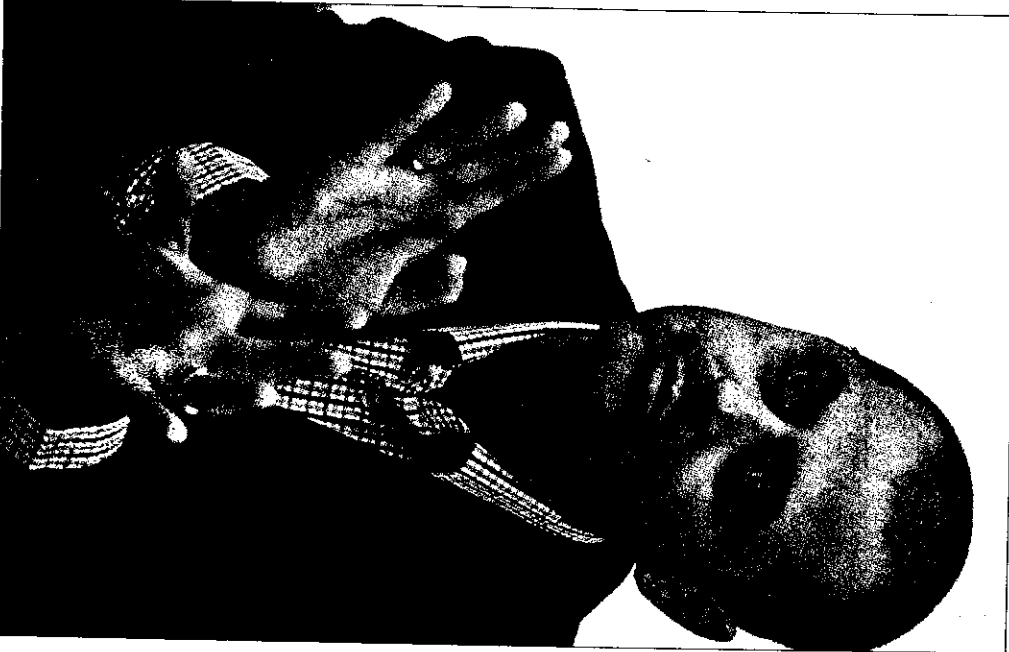
MIKlóSI PÉTER

Másfél évezreddel később Niccolo Machiavelli, a firenzei államférfi s az olasz reneszánsz kiemelkedő alakja a hatalomgyakorlás módszereit összegezte az uralkodás gyakorlatában látja, hogy aki a hatalmat gyakorolja, az legyen jószágos, de nem túlzottan; legyen szavatartó, de nem okvetlenül; tetteiben ne hátráljon, de olykor tegyen kivételt; legyen együttérző, de főképpen kegyetlen. Ha a sajtóférből adakozik, bőkezűség kívánhat; ha az államból – fukarság. A tömegek előtt legyen nyílt és erőskezü, a politikában ravasz, a fellépésében bátor, a döntésében óvatos... Krisztus után 2012-ben Petroniust a Komáromi Jókai Színházban Tóth Tibor alakítja, az előadásból pedig percek alatt kiadatul: hiába a csekélyke aján kétezer éves időárvát az eredeti történet és a mai színpadi játékok között, az alapszituáció (Machiavellit is igazolandó)

menc a szlovák-ukrán határ révén kérészt, így eleve sokat próbált falu. A nagyapám nem akart reszlovakizálni, utána a szövekezetbe sem kívánt belépni. Az édesapámat pedig annak idején megfosztották állampolgárságától, vízszont katonának szemrebbenes nélkül elvitték: és hogy a helyzet még círább legyen, anyai nagybátyám Chicagóban élt, és évente hazalátogatott. Ilyenkor lesétált velem a kertbe, és jókat beszélgettünk. Töle hallottam a sajtószabadságról, az átfárható határokról, a becsületes munkával szerzett gondatlan megélhetésről. Ahogy kamaszodtam, egyre inkább éreztem az ott és az itt közötti különbséget. Végül olyannya mehettem tál mádt, hogy az érettségi után egy szép napon harmadmagammal kalandosan nekivágtunk a határnak. Azzal, hogy meg sem állunk Chicagóig. Persze, elkaptak bennünket és hazaszupportak. Amerika helyett tényleges szolgálólatat teljesítő katona lettem.

Caligula helytartója szintén katona, persze, nem közlegényi „rangban”. Petronius figurájának színeszi kapcsolódóit keresve évezred éleled külső történéseinek és saját bensőbb világodnak útközészei?

Minden szerep mélyebb gondolatlagának feltáráshoz egyfajta lelki ráhangolódás, ci-

(Somogyi Tibor felvétele)

szleg akkor van nagy baj, ha olyan szerepet kap valaki, ami értelmenleg, mentálisanban, emberi habitusában egyaránt távoli áll tőle. Az illető ilyenkor érezheti úgy, hogy szákcucába tévedt. Ne adj’isten, vele együtt a rendező is... Nem titkolom, pályám során voltak már olyan színészi helyzetek, amelyekből bizony meglehetősen rosszul jöttem ki.

Ezt mondhatni bukásnak? Többnyire. A teljes kudarc pedig, ha rendezőileg, színészi leg, színháziilag, de a közönség szemszögéből nézve is egy teljesen félreaktivalizált, félreértelmezett produkció születik.

Szerencsére, a Caligula helytartója távolról sem ilyen. Sőt! Maradva Petronius kormányzóí dilemmáinak mai üzeneténi: mennyit változunk Krisztus után 40 óra? Semennyit. Am ha mégis, akkor inkább negatív irányban. Nem lettünk karakánabbak, őszintebbek. Olyan karakterek, mint amilyen polgárokkal Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus, azaz Caligula helytartója szembesült a római birodalom órá bizott részén. Kétem, manapság születhet-e ily, igazszóló, bizalmasan nyílt vita, mint amú Barakák, a Jeruzsálemi templom főpapja és Petronius között fölíztek. Ma a hatalom azt mondja: így lesz, és megvárunk. Nem várunk.

Mindennek láttán hiszel még a józan éss feltámadásában? A jószág erejében? Te hiszel?...

Rpporterként enyém a támadóelöny, egyelőre én kédezek! Ha sok-sok józan eszű ember képes volna összerögni, talán hinnék is benne. Csak nem tudom, meghallgathatna-e a sokadérvanulandó Nemesi Zoltán

szinte azonos, a központi határolom praktikai, illetve végrehajtóinak csak ritkán mutatkozó, elvértve tapasztalható „helytartói” dilemmái 1973 esztendő alatti lényegében mit sem változotak. A Jászai Mari-díjas színházzal és a vasitappsal jutalmazott premier után hárton nappal beszélgetek.

Amikor a nyolcvanas évek második felében, 22 évesen a kassai Tháliában fölcaptál (Vándor)színesznek, akár legersebb álmaidban is gondoltad volna, hogy egyszer majd lejátsszod Galgulya helytartóit – Komáromban?

Akkoriban még a darabot sem ismertem. Székely János kiűnőd drámájáról csak később, már érett fejú főiskolásként hallottam először. Arról nem is szólva, hogy az én utam a színészethez szintén kissé kacskaringós volt. Egészen addig, amíg a színház, épp Kassán, belülről nem érintett meg annyira, hogy azt mondtam: innen nincs visszaút.

Mind Petronius alakja, mind az egész előadás a hatalomgyakorlás dilemmáinak kérdéskörét járja körül. A szülőfaluában, Nagyszőlencsén mikor dobbedtetél rá, hogy nem mindegy: valaki belsimul-e, netán a kiszolgálójává is válik – vagy szelimi függetlenséggel keresi benne a saját helyét?

Beszéltettem egy olyan családba, amelyet megjelöl a második világháborút követő hatalmak vasmarka. Nagyszől-

encsén az erzköltségek szűkszenataid ezekenél nemcsak az igen. A színész csak csiszolt lélekkel képes annyira leiszni, ni hogy már-már a nulláról indulva, nyitott szívvel és a külvilág iránti fogékonysággal felépítse önmagában a rá osztrót figurát. Egyszerűen nem mind egy, hogy a meglehetősen széles színészi skála melyik fokán van a legfőbb szintben közöm az adott szerephez. Ugyanis a színész egyike csaltalan titka, hogy az ember képes-e egyik pillanatról a másikra az idegrendszerét olyan állapotba hozni, amit az aktuális előadás, az adott színházi igényel. Napjainkban például a petroniusi történet.

Ákár annak eredeti, történelmi igazsága?

Máha nyúló áttételben igen. Mert kicsiben azért szinte naponta én is küzdök különböző hatalmakkal, kénytelen-kelletlen meg kell hoznom a különféle kompromisszumokat; olykor én is megpróbálok tételekkel eloldozni azokat a dolgokat, amelyek nincsenek inyenre. Vagy kivárok, mert tudom, hogy miközben rám akarnak kényszeríteni valamit, a gyors döntés, a hamari cselkezés sem a társulathoz sem intézményként a színháznak nem tenné jót. Ilyenkor igyekszem a tételekbe menekülni. Abban a reményben, hátha el-felajódnak a dolgok, netán az idő úgy oldja meg őket, ahogyan én szeretném. Színházigazgatóként is, magánemberként is nemegyszer szembeke-rlök az ilyen szitokkal.

ŐD VISEMI?

Olykor-olykor páncél nélkül tényleg nehezen elviselhetők az élet dolgai. Gondolom, nem árulok el titkot, hogy mind a színház, mind a társulat vezetése azért jócskán nagyító alatt van. A társadalom, a fémtartó, a közvélemény, a szakma különféle véleményeket formál, többször homlokegyenest el-lantetes vélekedést alkotva – nekünk pedig ezek között kell megtalálni az egyensúlyi ígért kompromisszumokat. Ezért fontos úgy dolgozni, hogy mi higgyünk abban, amit tesszünk. Mert akkor a mindenféle kritikával, ilyen-olyan véleménynyel, igazságtalan számonek-téssel szemben állni tudjuk a sarat. Néhánapián ezért kellene nek a páncélok.

Bár a pánélzattal „csak” az a baj, ha áttörök, korábbi visélfője védelem. Erre az élethelyzetre mondhatta Thomas Mann: ha megsebzik is az embert, nem baj – ha belülől van tartásai! Tanácsait tovább gondolva, a pánélnál nem fontosabb a csontváz, a gerinc?

De igen. Mielőtt kineveznelek igazgatónak, kikértem erről a színészi munkámat megbízhatóan ismerő szigorú kritikust, Nánay István véleményét. Ő támogatott, noha hozzáfűtette: a gyomrom bizonyosan támegegy, arra viszont vigyázzak, hogy a gerincem szilárd maradjon. Jó szándékú écsészét azóta is szem előtt tartom. Hogy ha majd igazgatói felállók az igazgatói székben, vagy bármikor feláll-

élek a társulattal, így a színészi lélek rejtelmeivel, kívánalmaital is tisztában vagyok. Ezért hát mindig megpróbálok a velem szemben ülők érzelmeivel, észével is gondolkodni. Bár ez azért jóval összetettebb, fárasztóbb, mint az egy út – egy igazság elvét erőltetve diktatórikusan irányítani.

Képletesen mondván: a megoldások kompromisszumait keresve, az igazgatói iróddában is Petronius vagy? Gyakran. De mielőtt talán még félreérthető lennék, a szűkségszerűen előforduló kudarcokra sem szoktam bele-rokkanni, főbe löni meg pláne nem szoktam magam... Hiszen tőrvényesztől, hogy időről időre népszerűtlen döntéseket is kell hozni. Ilyenkor elsőrendű szempont, hogy az ember lelkiismerete tisztá maradjon, azt észérezze, a döntés ugyan fájo, de helyes volt.

Szerepformálás közben szintén megtörtéink, hogy már-már pokolra mész közben? Nem is egyszer. Külsőleg, elsőtőljkre nem kunszt felépithe-ni egy figurát. Minden színésznek, az új darab elolvasása után, márs van egy elképzelése, miként szeretné a rá osztrót feladatát eljátszani. De aztán jön a rendező, a partnerek, a külső tényezők, és így mindent egybevetve az eredeti szándék – sok-sok vívódás, rengeteg kompromisszum után – végül a teljesség irányába ugyan, ám más utakra kanyarodók. Színe-

Ha van miben bizni, úgy az egyébként elkéseredett ember is sokkal kezelhetőbb, türelmesebb.

más véleményből fakadó kételey is lehet fontos. Arról már nem is szólva, hogy a hatalom számára szintén sok minden egyszerűbb lenne, mert a remény mindig tovább élteti az embereket. Székely János drámájának épp ez az egyik kulcsmondata: „Egy polgárháború kiáltásait az alattvalók türelme a végtelenségig tudja nyújtani”. Ha tehát van miben bizni, úgy az egyébként elkéseredett ember is sokkal kezelhetőbb, türelmesebb.

Ne vedd zokon, de rákér-dezek: ezt a próbafolyamat során tudatosítottad?

Régen berzkenedem az ellen, hogy a döntéseivel politizáló hatalom miéért hiszi arrogánsan azt, csakis ő tudja a mindenkori helyénvalót, a leg-bőisebbet. Miért hiszi bárki azt, tesszem azt választások után, hogy korlátlan hatalomhoz jutva győzőt? Hát a többi? Az a több százszert, esetleg mil-

hallgatható meg a másikat. Ate-jellemzője ugyanis, hogy gögös. **Meg-megfűyeled, hogyan viszonyul valaki a hatalomhoz? Hogyan dolgozza föl a vereségeit? Könykölve, cselezgetve miképp törekszik visszakapaszkodni a hatalombar? Az életnek ez az oldala is érdekel?**

Naná! Néha csupán mosoly-gok, mások meg hangosan röhögök rajta. Főleg akkor abszurd dolog látni ezt a tülekedést, ha időközben nyilvánvalóvá vált, hogy a hatalmi befolyását veszített egyén korábban a közosság, a közérdek szolgá-lara helyett elsősorban saját érdekeit preferálta. A visszakapaszkodás sikere érdekében pedálolva pedig most ellenségeket keres, és persze talál is. Esetleg még fullelt is hozzá, önmagát fényezve közben.

Tavaly a családdal kiköltözél Dunaradványba, ósszel lányod született, 2012 márciusában jött a Jászai-díj. Elégedett vagy az életreddel? Vagy Garas Deszónék van igazza, ősszerint a színész életét két semmi között egy-egy villanás, Petroniusként most nagyot villantottál!

Ritkán adatik meg az ilyemi, de nekem ebben az előadásban minden mondat, minden gesztus, minden szótlán csönnd belső sugallatra jön. Ami pedig Garas Deszó találó meg-látásai illeti, a kérdés „csak” az, hogy milyen széles a villanásokra tettett időköz. És hogy közben hány igazán jó villanás van egy színészi pályán.